

01-02-2007

Kulturudvalget
B 56 - Bilag 3
Offentligt

Til Folketingets Kulturudvalg

Undertegnede professorer ved Roskilde Universitetscenter sender hermed følgende notat om forudsætningerne for og behovet for en sprogpolitik.

Notatet er ikke i modstrid med det af Dansk Sprognævn fremsendte notat, men har et anderledes fokus.

Bent Preisler
Professor i engelsk sprog
og sociolingvistik

Lars Heltoft
Professor i dansk sprog og
sprogvidenskab

C. B. P.

Kommentar til debatten om det danske sprogs stilling og behovet for en sproglov

Lars Heltoft, professor i dansk sprog og sprogvidenskab, Roskilde Universitet

Bent Preisler, professor i engelsk sprog og sociolingvistik, Roskilde Universitet

Sprogdebatten i Danmark og det aktuelle beslutningsforslag (30/1) giver os anledning til at kommentere to sider af debatten. Vi vil understrege forskellen mellem begreberne *bilingualisme* og *tosprogethed* og i øvrigt pege på at debatten ikke kan handle om det danske sprog som sprogsystem – i den forstand er der ingen problemer – men om mulighederne for at bruge det.

Som forudsætning vil vi pege på nærliggende historiske erfaringer med dansk og dansk sprogbrug som kan sætte dagens diskussion i perspektiv, nemlig det drastiske sprogskifte i den centrale slesvigske landsdel Angel. Det foregår i perioden ca. 1780 til 1850 og er en væsentlig forudsætning for landsdelens senere overgang til tysk nationalitet. Perioden beskrives normalt som en politisk-national udvikling, som en del af den fællestyske nationalisme, med slesvig-holstensk agitation, på baggrund af det højtyske kirkesprogs prestige. Men sprogskiftet skal givetvis forstås i andre sammenhænge, nemlig som en følge af den holstenske dominans, økonomisk og lokalpolitisk, på de store godser nord for Slien, og af det tyske handelsborgerskabs dominerende stilling i de store byer. Det har ikke været vigtigt nok for bønderne i Angel at videregive dansk til deres børn, simpelthen fordi det ikke betød noget videre for deres livsmuligheder. Det der gav arbejde, fæste og mobilitet, var plattysk¹.

Vi nævner dette for at minde om hvilken karakter et sprogskifte har. Det er betinget af daglige livsvilkår, ikke af nationale festdage.

Bilingualisme

Nogle partiers synspunkter synes at bygge på en forestilling om karakteren og mulighederne for bilingualisme: ”engelsk skal være vores andet modersmål”, ”danskere skal være lige gode til dansk og engelsk”; formentlig ligger forestillingen om bilingualisme også bag ved programerklæringer som ”engelsk skal være officielt sprog i Danmark”.

’Bilingualisme’ er oftest et uklart anvendt begreb. Bilinguale samfund – hvor borgerne lige godt og til praktisk fuldkommenhed behersker to sprog – findes ikke, og det alene fordi anvendelsesmulighederne for to sprog aldrig vil være de samme. Der vil være indflydelse og magt

¹ Emnet er behandlet af Anders Bjerrum: Danske Folkemål 32, 1990: Sprogskiftet i Sydslesvig og dets Aarsager.

knyttet til det ene som ikke er forbundet med det andet. Der vil være udtryksmuligheder i det ene som ikke findes parallelt i det andet, alene af den grund at anvendelsesmulighederne er forskellige. På individniveau giver bilingualisme bedre mening, brugt om enkeltpersoner der kan gå ind og ud af to sprog og i praksis beherske dem begge to, inden for den arbejdsdeling som sprogene uundgåeligt har. Der findes givetvis bilinguale færinger og walisere, men hverken Færøerne eller Wales er i nogen forstand af ordet bilinguale samfund.

Tosprogethed er derimod et ofte forekommende fænomen, men det er ikke det samme som bilingualisme. Og tosprogede samfund er normalt ikke sprogligt stabile. Den historiske erfaring er at det materielt bedst understøttede sprog vinder, og det andet bliver perifert og eventuelt forsvinder. Verden er fuld af eksempler, men der er nogle ganske nære og relevante, også ud over sprogskiftet i Angel fra dansk til plattysk: marginaliseringen af irsk i Irland og i Skotland af det skotske litteratursprog Scots (efter 1714), og faktisk også sprogskiftet fra plattysk til højtysk som kultursprog i Sydslesvig og Holsten. To sprogs død som kultur- og samfundssprog (plattysk og Scots) og marginalisering af et tredje (irsk).

Sprogbrugens vilkår

Sprogdebatten og argumentationen om det danske sprogs stilling præges af en opfattelse af sproget som en selv voksende organisme, ofte med en patient- eller sygdomsmetaforik som baggrund, fx: "Sproget har det fint"; eller ligefrem en konkurrence- eller sportsmetaforik: "dansk er i topform", "dansk taber terræn".

Sådanne metaforer og denne vinkel på problemet er vildledende. Det er ikke 'sprogets tilstand' der er problemet, men sprogets brugsmuligheder. Og det afgørende spørgsmål er om danskere, specielt danske institutioner og organisationer, har en klar interesse i at benytte dansk som sprog, eller i at anvende engelsk, subsidiært gå helt over til dette sprog.

Vi skal nedenfor eksemplificere med forhold fra uddannelsessystemet, men vi vil pege på at den væsentligste parallel til de holstenske godser i Angel er det store og eksporterende private erhvervsliv i Danmark. Hvis dansk sprog i det daglige arbejde her får karakter af en ligegyldig eller undværlig kvalifikation, vil en væsentlig forudsætning for et senere sprogskifte være skabt.

Den institutionelle problematik kan udmærket illustreres med universiteterne som eksempel. Her ligger hovedkonflikten for os at se mellem marginale kvantitative, økonomiske interesser og på den anden side kvalitetsinteresser der også er økonomisk meget vigtige, nemlig at forskningen og undervisningen har en høj standard. Folketinget har med den gældende universitetslov ønsket at

anskue uddannelsesinstitutionerne som kvantitativt motiverede virksomheder der skal tjene penge på et globalt uddannelsesmarked, og ikke primært som kvalitative vidensinstitutioner.

Det i øjeblikket tydeligste eksempel på sproglige konsekvenser heraf er Den Kongelige Veterinær- og Landbohøjskole (KVL, for fremtiden en del af Københavns Universitet), som pr. 2010 agter at overgå helt til undervisning på engelsk – med det ene og eneste argument at man skal agere som global konkurrent. Efter alt hvad vi kan se, taler man her om blot at tiltrække en lille marginal af nye udenlandske studerende, med en omkostning der ikke er til at overskue. En overgang til engelsk må nødvendigvis i en længere periode føre til et kvalitetsfald i undervisningen, og dansk landbrug og det danske samfund kan næppe være tjent med en dyrlægeprofession hvis hele faglighed er udviklet på engelsk.

Problemet er generelt, og det vil øges hvis der ikke er finansiering til at sikre undervisning på dansk. Endnu et eksempel: undervisning på ph.d.-niveau lider under mangel på en egentlig og direkte finansiering af undervisningen, fx efter taxameter. Dette kan tvinge forskerskoler og ph.d.-skoler ud i ren undervisning på engelsk – og hvorfor? For at kunne tiltrække en marginal af udenlandske studerende.

Problemet om at fastholde dansksproget undervisning på alle niveauer kan ikke reduceres til problemet om at udvikle og fastholde danske videnskabelige begreber og videnskabelig terminologi. Tværtimod er den dansksprogede undervisning på universiteterne en nødvendig forudsætning for at udvikle danske begreber, og de to problemer må ikke forveksles.

Vi kan i øvrigt erklære os enige med Dansk Sprognævn i dets påpegning af de demokratiske problemer en stigende marginalisering af dansk vil føre til.

Bent Preisler

Lars Heltoft

